

Майданік Сергій,
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри міжнародного права*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОСВІДОМОСТІ ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У ТОТАЛІТАРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Становлення та розвиток будь-якої правової держави неможливий без формування громадянського суспільства. Вони органічно доповнюють один одного: держава не може називатися правовою без існування

автономного та здатного ефективно реалізовувати свої права суспільства, а в свою чергу громадянське суспільство у будь-якому випадку потребує чіткого та зрозумілого нормативного регулювання та підтримки державних інституцій. Головною умовою існування громадянського суспільства виступає особистість, яка здійснює своє право на самореалізацію. Як суб'єкт правового суспільства він має можливість і здатність вияву своєї волі, а також наділений громадянською відповідальністю.

Правосвідомість та правова культура якраз і є тими елементами, які формують правове бачення та ставлення особи до права та забезпечують ефективну взаємодію громадян та держави між собою. Саме тому вкрай важливим є здійснення належного правового виховання в суспільстві. В сучасному суспільстві провідна роль у плануванні правового виховання належить державі, яка повинна обґрунтувати стратегічні цілі, принципи і завдання правовиховного процесу; скласти програми правовиховних заходів; визначити суб'єктів, відповідальних за виконання цих програм і строки досягнення намічених цілей, а також вказувати джерела фінансування правовиховних заходів [1, с. 113]. Але оскільки держава володіє такою кількістю засобів та методів впливу на правову свідомість своїх громадян – то у випадку панування тоталітаризму в країні правове виховання буде спрямоване не на формування громадянського суспільства з активними та ініціативними особистостями, а на насадження власних ідей, власної ідеології та на повне підпорядкування тоталітарному режиму.

Тоталітаризм – явище, яке виникло в 20-30-і роки ХХ сторіччя у зв'язку з кризою, яку переживали європейські країни, та яке можна визначити як «політичний режим, при якому держава прагне до повного, тотального контролю за всіма сферами суспільного життя, ліквідує конституційні права і свободи, насаджує репресії» [2, с. 28-29]. Основна ознака тоталітаризму – всезагальний контроль над всіма сферами суспільного життя, в тому числі і духовної. При тоталітаризмі не допускається існування автономних соціальних груп чи інституцій, відбувається стандартизація та уніфікація суспільних відносин з метою створення однорідної системи. І при цьому повністю ігнорується той факт, що для повноцінного функціонування суспільства необхідна різноманітність, необхідний плюралізм думок, політичних сил, цінностей. Повний контроль та одновимірність безумовно ведуть до застою та деградації, оскільки внутрішнє різноманіття та суперечності якраз і є джерелом змін та розвитку. Здається очевидним, що в таких умовах жодна нормальна людина жити не може і що такий суспільний лад не може існувати довго за відсутності підтримки народу. Але для цього якраз й існує правове виховання в тоталітарних країнах, яке доцільніше назвати пропагандистським апаратом. Так як існування в таких умовах суперечить волелюбній натурі людини, то необхідно приймати заходи, які б

струмували народ у покорі. Саме тут проявляє себе інша риса тоталітаризму – ідеологізація. Якусь ідею проголошують істинною та примушують всіх і всюди її дотримуватися, а незгодних з нею – сурово карають та репресують. При цьому неважливо, що саме виступає як ідеологія – будь-яка ідея, якщо її довести до абсолюту, спотворюється. Хоча тут слід зазначити, що у більшості випадків лідери тоталітарних країн та їх політична верхівка і не ставлять собі за мету повністю дотримуватися власної ж ідеології. Для них вона є лише інструментом для управління народом, який приховує справжній стан речей та деформує правосвідомість до необхідного рівня. І це основне призначення ідеології – народ не повинен адекватно розуміти та оцінювати дійсність. Для тоталітарного режиму необхідно мати можливість управляти масами і мобілізувати їх на виконання поставленої мети і одночасно надавати моральну сатисфакцію та розрядку для запобігання заворушень. Для цього використовуються різні прийоми: створення образу зовнішнього ворога, який є абсолютним злом, і для перемоги над яким необхідно консолідуватися, чіткий розподіл на «своїх» та «чужих» без будь-якої альтернативи. Така ситуація може викривити та деформувати правосвідомість до такої міри, що у людей починає формуватися так зване двоєдумство, здатність одночасно дотримуватись двох переконань, що суперечать один одному. Наприклад, негативно відноситися до війни, але водночас прославляти загарбницьку політику своєї країни, або поважати права людини, та водночас підтримувати повне їх ігнорування щодо «ворогів народу». Власне, можна описати ці риси тоталітаризму як такі, що мають антиправовий характер, коли тоталітарна держава перетворює право на слугу режиму, спотворює його суть до невпізнання. У неправій державі юриспруденція стає дисфункціональною. Зберігаючи мову і зовнішні ознаки права, вона за допомогою різноманітних софізмів підміняє право і в результаті перетворюється на теорію неправи [2, с. 31-32]. Таким чином, тоталітарний режим кардинально перебудовує правосвідомість та правову культуру своїх громадян, наповнюючи її нав'язаними цінностями та ідеалами, при цьому повністю ігноруючи потреби народу та знищуючи індивідуальність особистості.

Література:

1. Данильян О. Г. Особливості організації та управління правовим вихованням у перехідному суспільстві / О. Г. Данильян // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія : зб. наук. пр. – Харків : Право, 2012. – № 3 (13). – С. 112–117.
2. Данильян О. Г. Тоталітарна правосвідомість і правова культура та їх характерні ознаки / О. Г. Данильян // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук пр. / Акад. прав. Наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. – Харків : Право, 2007. – Вип. 14. – С. 27–35.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Кафедра філософії

ФІЛОСОФІЯ І ПРАВО

Тези доповідей
XV Міжнародної наукової конференції
аспірантів та студентів
(23 травня 2019 року)

Харків
«Право»
2019

УДК 340.12

Ф56

Організаційний комітет:

Голова – А. П. Гетьман, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Члени: О. Г. Данильян, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії; С. Б. Жданенко, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії; І. І. Коваленко, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії; Г. В. Коваленко, кандидат юридичних наук, асистент кафедри філософії

Тези друкуються мовою авторів у авторській редакції

Філософія і право : тези доп. XV Міжнар. наук. конф. аспірантів та студентів (23 трав. 2019 р.). – Харків : Право, 2019. – 406 с.

ISBN 978-966-937-721-0

У пропонованій до уваги читачів збірці тез і повідомлень XV Міжнародної наукової конференції аспірантів та студентів «Філософія і право» висвітлюється широке коло як загальнофілософських проблем, так і різноманітних аспектів філософії права. Певна частина матеріалів конференції розвиває і поглиблює філософські уявлення у царині правової онтології, правової антропології, теорії правових цінностей, теорії пізнання права та інституційного виміру права. Деякі напрацювання містять спроби не тільки по-новому підійти до осмислення вже достатньо розробленої проблематики, а й виявляються кроком на шляху пізнання раніше не відрефлектованого шару правової реальності. У цьому сенсі зміст нижченаведених тез засвідчує зацікавленість майбутніх фахівців права у більш глибокому теоретичному освоєнні тих феноменів правової реальності, пізнання яких є умовою розв'язання нагальних практичних завдань правотворчого й правозастосовного характеру в контексті гідного виконання професійної місії у розбудові правової державності в Україні.

УДК 340.12

Адреса редакційної колегії:

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, Харків, 61024, Україна

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2019

© Оформлення. Видавництво «Право», 2019

ISBN 978-966-937-721-0